

De das in het gebied Monnikenberg te Hilversum

R.M. Koelman

December 2011
Rapport van de Zoogdierverseniging
In opdracht van EcoGroen Advies BV

De das in het gebied Monnikenberg te Hilversum

R.M. Koelman

Rapport nr.:	2011.37
Project nr.:	2011.079
Status uitgave:	Eindrapport
Datum uitgave:	Herziene versie 13 december 2011
Veldwerk:	R.M. Koelman & S. Westra
Auteur:	R.M. Koelman
Projectleiding:	J.B.M. Thissen
Foto's:	R.M. Koelman
Foto voorkant:	Grote foto: sfeerplaatje van de centrale waterpartij in het gebied Monnikenberg. <i>Foto: R.M. Koelman</i> . Inzet: met cameraval in het plangebied gemaakte opname van een das (<i>Meles meles</i>).
Productie:	Zoogdiervereniging Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen Tel. 024-7410500; e-mail: info@zoogdiervereniging.nl
Opdrachtgever:	EcoGroen Advies BV

Dit rapport kan worden geciteerd als:

Koelman, R.M., 2011. De das in het gebied Monnikenberg te Hilversum. Rapport 2011.37. Zoogdiervereniging, Nijmegen.

De Zoogdiervereniging is niet aansprakelijk voor gevolgschade, evenals voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens verkregen van de Zoogdiervereniging; de opdrachtgever vrijwaart de Zoogdiervereniging voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Zoogdiervereniging

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en de Zoogdiervereniging, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoud

1 Inleiding	5
2 Doelstelling.....	6
3 Methode	6
4 Resultaten	7
4.1 Ligging verblijfplaatsen.....	7
4.2 Telling burcht.....	7
4.3 Cameravallen	8
4.4 Nabijgelegen dassenpopulaties.....	9
5 Discussie	10
5.1 Aantal dassen in plangebied	10
5.2 Betekenis geplande eoducten	10
5.3 Effecten herinrichting op de das.....	11
6 Conclusies en aanbevelingen.....	12
Bijlage 1 Coördinaten verblijfplaatsen	14
Bijlage 2 Situatiefoto's	15

1 Inleiding

In het gebied Monnikenberg, aan de oostelijke rand van Hilversum, is de aanleg gepland van een bovenregionaal zorgpark en woningen, in combinatie met natuur en landschap. Het westelijke deel van het gebied krijgt daarbij het accent bebouwing. In het oostelijke deel ligt het accent op natuur en recreatie. Hierbij wordt onder andere een centraal gelegen perceel grasland omgevormd tot schraalheide en worden bomenlanen hersteld. Het plangebied heeft een totale oppervlakte van ongeveer 56 hectare. Het gebied Monnikenberg is onderdeel van de EHS.

In het gebied komt de onder de Flora- en faunawet beschermde das (*Meles meles*) voor. Er zijn meerdere burchten aanwezig met verspreid daaromheen een aantal vluchtpijpen. Het terrein heeft ook de functie van foerageergebied. De huidige (voorlopige) herinrichtingsplannen van het gebied leiden mogelijk tot negatieve effecten op (een deel van) de verblijfplaatsen en het foerageergebied van de in het gebied aanwezige dassen.

Ten behoeve van een eventueel noodzakelijke ontheffing inzake de Flora- en faunawet was het noodzakelijk om te bepalen wat de effecten van de geplande herinrichtingsmaatregelen op de in het plangebied aanwezige dassen zijn en hoe eventuele negatieve effecten te mitigeren zijn.

EcoGroen Advies BV heeft de Zoogdiervereniging gevraagd hier nader onderzoek naar te verrichten.

Afbeelding 1. Voorlopige inrichtingsplannen voor het plangebied (versie 28-11-2011).

2 Doelstelling

Doel van het onderzoek was de volgende aspecten in beeld te brengen:

- De ligging van de verblijfplaatsen (burchten en vluchtpijpen).
- De functie van de burchten (zijn er bijvoorbeeld kraamburchten aanwezig?).
- De omvang van de lokale groep (hoeveel dassen leven er in het gebied?).
- De ligging van de foerageergebieden, met aanduiding van een waardering.
- De ligging van nabijgelegen dassenpopulaties en hun relatie met de dassen in het plangebied.
- De betekenis voor de das van het geplande ecoduct over de spoorlijn Hilversum-Amersfoort en van faunatunnel onder de A27.
- Effecten van de voorgenomen herinrichting op de functionaliteit van het leefgebied van de groep (verblijfplaatsen en essentieel foerageergebied).
- Advisering over eventueel noodzakelijke mitigerende maatregelen waardoor de functionaliteit van het leefgebied behouden kan blijven, uitgaande van het huidige inrichtingsplan en zowel voor de aanlegfase als de realisatiefase van het plan. Indien dit niet mogelijk is: advisering over het nemen van globale compenserende maatregelen zoals verplaatsing van de lokaal aanwezige dassen.
- Overig relevant advies in relatie tot de Flora- en faunawet.

De uitkomsten van het onderzoek dienen in eerste instantie ter beantwoording van de vraag of voor de voorgenomen plannen een ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet is vereist. In dat geval dienen de uitkomsten te kunnen worden gebruikt bij de aanvraag van deze ontheffing. Geadviseerde mitigerende dan wel compenserende maatregelen moeten juridisch stand kunnen houden.

3 Methode

Gezien het brede karakter van de vraagstelling zijn meerdere onderzoeksmethoden ingezet.

Voor de bepaling van het aantal in het plangebied aanwezige dassen, de functies van de hier aanwezige verblijfplaatsen en de ligging van de foerageergebieden zijn twee veldbezoeken aan het gebied gebracht. Hierbij is onder andere het aantal dassen in een mogelijke hoofdburcht geteld. Ook zijn cameravallen ingezet om bij de drie meest veelbelovende verblijfplaatsen en één vluchtpijp opnames te maken van eventueel aanwezige dassen die de burcht verlaten.

Voor de bepaling van de relatie tussen de dassen in het plangebied en die van nabijgelegen deelpopulaties is gebruik gemaakt van bestaande verspreidingsgegevens zoals aanwezig in de Zoogdierdatabank en bij de regionale dassenwerkgroep.

De overige gevraagde informatie werd verkregen middels expert judgement.

Het veldwerk vond plaats in de periode 13 - 22 juli 2011 en werd uitgevoerd door de auteur (R.M. Koelman - senior projectmedewerker bij het team Onderzoek en Advies van de Zoogdiervereniging) en de heer S. Westra (projectmedewerker bij het team).

4 Resultaten

4.1 Ligging verblijfplaatsen

Tijdens een onderzoek door medewerkers van Ecogroen Advies in het voorjaar van 2011 zijn op meerdere locaties in het plangebied burchten en vluchtpijpen van de das vastgesteld. Tijdens de veldbezoeken op 13 en 22 juli zijn aanvullende waarnemingen gedaan.

In totaal zijn zes burchten en negen vluchtpijpen gevonden. Op afbeelding 6 en 7 zijn één van de aangetroffen burchten en één van de vluchtpijpen te zien. De term burcht wordt hier gebruikt voor alle verblijfplaatsen met meer dan één pijp, verblijfplaatsen bestaande uit één enkele pijp worden vluchtpijpen genoemd. Op de kaart van afbeelding 2 is de ligging van de aangetroffen verblijfplaatsen weergegeven. In de tabel van bijlage 1 zijn de coördinaten van de aangetroffen verblijfplaatsen te vinden.

De aangetroffen burchten liggen geclusterd in bosperceel in het noordelijke deel van het plangebied. De vluchtpijpen liggen hier verspreid omheen.

Afbeelding 2. Ligging van de in het plangebied aangetroffen verblijfplaatsen van de das (rode stippen). Grote stippen: burchten, kleine stippen: vluchtpijpen. *Luchtfoto ondergrond: © Google Earth.*

4.2 Telling burcht

Op de avond van 13 juli is door beide veldwerkers bij de meest veelbelovende burcht (qua verwachting dat er één of meer dassen aanwezig zouden zijn) gepost om naar buiten komende dassen te tellen. Er werden die avond bij deze burcht géén dassen waargenomen.

4.3 Cameravallen

In de periode 13 - 22 juli zijn in het plangebied in totaal zeven cameravallen ingezet om inzicht te krijgen in het aantal aanwezige dassen. Bij de meest veelbelovende burcht werden drie camera's opgehangen. Bij drie andere burchten met sporen van recente activiteit werd per burcht steeds één cameraval geplaatst. Tenslotte werd ook bij één van de vluchtpijpen een cameraval opgehangen.

Dit leidde tot in totaal 85 waarnemingen van de volgende soorten:

- das (<i>Meles meles</i>)	2 waarnemingen (zelfde dier)
- vos (<i>Vulpes vulpes</i>)	6 waarnemingen
- ree (<i>Capreolus capreolus</i>)	2 waarnemingen
- eekhoorn (<i>Sciurus vulgaris</i>)	2 waarnemingen
- konijn (<i>Oryctolagus cuniculus</i>)	2 waarnemingen
- huiskat (<i>Felis domesticus</i>)	5 waarnemingen
- mens (<i>Homo sapiens</i>)	1 waarneming
- grote bonte specht (<i>Dendrocopos major</i>)	24 waarnemingen
- gaai (<i>Garrulus glandarius</i>)	25 waarnemingen
- merel (<i>Turdus merula</i>)	16 waarnemingen

Opvallend is dat ondanks de vrij grote inzet van cameravallen er slecht één das is vastgelegd. Het betreft twee opnames kort achter elkaar van hetzelfde dier. Op afbeelding 3 is de eerste opname van te zien. Op afbeelding 8 is de plaatsing van één van de cameravallen te zien. Op afbeelding 9 tenslotte is een opname van twee vossen bij één van de burchten te zien.

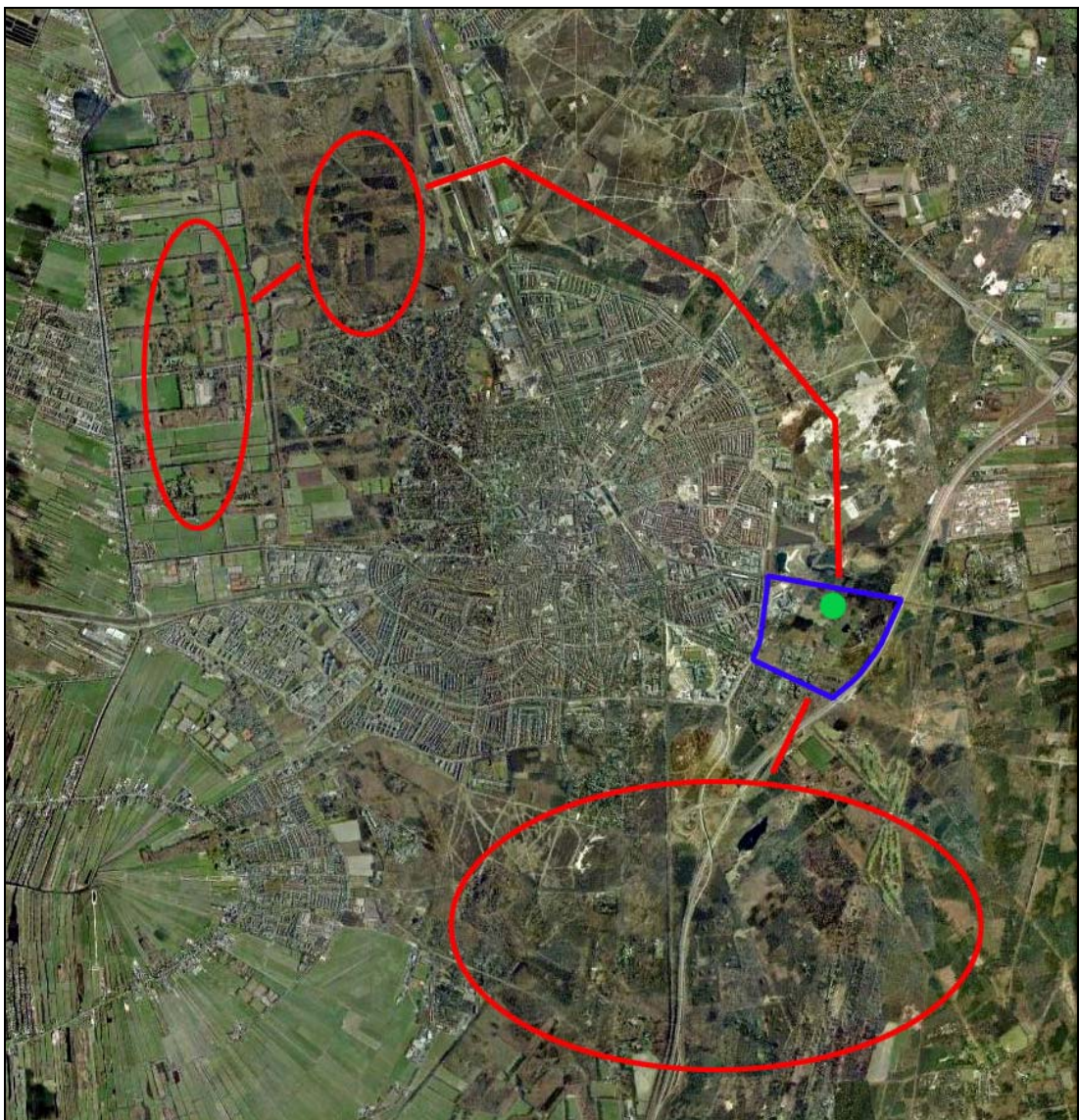

Afbeelding 3. Opname van de das bij één van de burchten op 17 juli 2011 om 22.40 uur.

4.4 Nabijgelegen dassenpopulaties

Rondom Hilversum vindt de laatste jaren een geleidelijke uitbreiding van het areaal met dassen plaats. De dieren zijn afkomstig uit leefgebieden ten zuiden van de stad. Het gaat daarbij om dassen afkomstig van de groeiende populatie tussen Hollandsche Rading, Loosdrecht en Baarn (Vink *et. al.* 2008). Via een oostelijke route hebben dassen uiteindelijk de landgoederenzone aan de westkant van Hilversum bereikt. Een route via de westkant van de stad is minder waarschijnlijk vanwege de aanwezigheid aldaar van het Hilversums Kanaal, dat voor dassen naar inschatting een obstakel vormt. In de nieuwe leefgebieden zijn de aantallen dassen momenteel nog laag, waardoor de lokale populaties kwetsbaar zijn.

Het gebied Monnikenberg zelf heeft voor de das niet alleen de functie van leefgebied, maar dient ook als doorgangsgebied naar aansluitende groepen / deelpopulaties dassen.

Afbeelding 4. Nabijgelegen leefgebieden van de das rondom Hilversum (rode ovalen). Het gebied Monnikenberg zelf is blauw omlijnd. Groene stip: cluster van burchten in het gebied Monnikenberg. Rode lijnen: indicatie van verbindingroutes tussen de leefgebieden. *Luchtfoto ondergrond: © Google Earth.*

5 Discussie

5.1 Aantal dassen in plangebied

Bij de beantwoording van de vraag hoeveel dassen in het plangebied aanwezig zijn de volgende punten meegenomen:

- 1) Bij de telling op 13 juli werden géén dassen waargenomen.
- 2) Bij het merendeel van de burchten waren sporen van vrij recente graafactiviteiten zichtbaar (redelijk verse zandhopen bij de pijpen). Er waren echter vrijwel geen zeer recente sporen van bewoning zichtbaar.
- 3) Ondanks de vrij grote inzet van cameravallen werd hierop slechts één das vastgelegd.
- 4) De regionale dassenwerkgroep kent ook slechts één das in het gebied.

Op grond van voorgaande kan worden geconcludeerd dat er in het gebied Monnikenberg momenteel zeer waarschijnlijk slechts één das aanwezig is.

Het plangebied bestaat voor een belangrijk deel uit gemengd bos (hoofdzakelijk loofhout) op zandgrond (zie afbeelding 10). Het voedselaanbod in plangebied voor dassen is daardoor beperkt, wat betekent dat ook de draagkracht van het gebied voor de das beperkt is. Naar inschatting is de draagkracht van het gebied hooguit groot genoeg voor enkele dassen.

5.2 Betekenis geplande ecoducten

Er zijn toekomstige plannen om in het noordoostelijke deel van het plangebied twee faunapassages te realiseren. Het betreft een ecoduct over de spoorlijn Hilversum-Amersfoort en een faunatunnel onder de A27 (zie afbeelding 1).

Het gebied Monnikenberg ligt ingeklemd tussen de bebouwing van Hilversum, de spoorlijn Hilversum - Baarn en de A27. Dassen die naar of door het gebied de Monnikenberg willen migreren moeten deze verkeerswegen passeren. Met name bij de A27 bestaat daarbij een hoog risico op overlijden door een aanrijding met autoverkeer. In de periode 1998-2006 zijn op de A27 ter hoogte van het gebied Monnikenberg van de das drie verkeersslachtoffers bekend (zie afbeelding 5).

Afbeelding 5. Door verkeer omgekomen dassen op de A27 ter hoogte van het gebied Monnikenberg in de periode 1998-2010 (rode stippen). *Luchtfoto ondergrond:* © Google Earth.

De geplande faunapassages bieden dassen (en andere diersoorten) veilige mogelijkheden om van en naar het gebied te migreren. De aanleg van de geplande faunapassages is dan ook gunstig voor de soort.

Aangetekend kan worden dat er momenteel al een soort van faunapassage aanwezig is in het gebied. Het betreft een voormalige toegangsweg onder de A27 in het noordoostelijke deel van het gebied (zie afbeelding 12). Deze passage wordt momenteel al gebruikt door bijvoorbeeld de ree.

Daarnaast dient er op gewezen te worden dat het momenteel aanwezige raster rond het plangebied voor dassen op meerdere plekken makkelijk passeerbaar is. Het gaat daarbij om bewust aangebrachte faunapassages naar de tracés van de spoorlijn en de A27 (zie afbeelding 13), gaten in het hekwerk (zie afbeelding 14) en ruimtes aan de onderkant van het hekwerk. Hierdoor kunnen dassen en andere dieren makkelijk op de tracés van de A27 en het spoor komen, wat niet wenselijk is. De aanleg van de faunapassages dient dan ook gecombineerd te worden met de plaatsing van een 'dasproof' raster om het gebied.

5.3 Effecten herinrichting op de das

Bij de bepaling van de effecten van de herinrichting op het leefgebied van de das dient onderscheid gemaakt te worden tussen directe effecten (ruimtebeslag nieuwe inrichting, met name de nieuwe bebouwing) en indirecte effecten.

Directe effecten

De herinrichting van het gebied Monnikenberg leidt niet tot directe negatieve effecten op het leefgebied van de das. De verblijfplaatsen en de omliggende foerageergebieden worden niet wezenlijk aangetast. De verblijfplaatsen zelf liggen buiten de zones waar gebouwd gaat worden. Er verdwijnt een beperkte oppervlakte aan foerageerbiotoop, maar niet in dusdanige mate dat hierdoor significant negatieve effecten te verwachten zijn.

Indirecte effecten

Het gebied Monnikenberg is momenteel alleen te bereiken via een toegangsweg aan de zuidkant. In de huidige plannen is opgenomen dat het gebied beter ontsloten gaat worden voor recreatie. Het gaat daarbij niet alleen om bewoners van de nieuwe woonwijk in het westelijke deel van het plangebied, maar ook om een bredere ontsluiting voor inwoners van Hilversum in het algemeen. Het gebied zal daarbij onder andere een doorloopegebied worden naar meer oostelijk gelegen recreatiegebieden.

Hierdoor zijn twee typen negatieve effecten te verwachten:

- 1) Negatieve effecten door een toegenomen recreatiedruk in het algemeen. Dassen zijn gevoelig voor verstoring door recreanten. Bij een te hoge recreatiedruk is te verwachten dat de momenteel aanwezige das het gebied verlaat. Ook beperkt een sterk toegenomen recreatiedruk de mogelijkheden voor nieuwe dassen om zich in het gebied te vestigen. De kwaliteit als leefgebied zal dan significant afnemen.
- 2) Negatieve effecten door recreanten met honden. Dassen zijn zeer gevoelig voor verstoring door loslopende honden. Te verwachten is dat met name nieuwe bewoners in de nieuwe wijk aan de westkant van het plangebied het gebied gaan gebruiken als uitlaatplek voor honden. In theorie kan een losloopverbod voor honden (aansluitplicht) negatieve effecten voorkomen dan wel beperken. De praktijk wijst echter uit dat een losloopverbod niet effectief is omdat een significant deel van hondenbezitters vindt dat een dergelijk verbod niet voor hen geldt. Handhaving van een eventueel losloopverbod is niet haalbaar, gezien de grote personele inzet en bijbehorende hoge kosten die hiermee gemoeid zijn.

Vanuit de Flora- en faunawet geldt dat te verwachten negatieve effecten op de das en zijn leefgebied voorkomen dan wel gemitigeerd dienen te worden. Dit betekent concreet dat in ieder geval het bosperceel met de burchten ontoegankelijk dient te worden gemaakt voor recreanten in het algemeen en loslopende honden in het bijzonder. Daarnaast dienen maatregelen genomen te worden die een te sterke recreatiedruk in het gebied voorkomen. Te denken valt aan enige vorm van fysieke barrières die voorkomen dat mensen het gebied, dan wel delen ervan, te makkelijk in kunnen komen.

Indien voldoende maatregelen genomen worden om een te hoge recreatiedruk te voorkomen vindt géén verstoring van de das of zijn leefgebied plaats en is in principe géén ontheffing van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet noodzakelijk. Geadviseerd wordt om geplande maatregelen ter beoordeling voor te leggen aan de Dienst Regelingen en/of de Dienst Landelijk Gebied.

6 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies - algemeen

- 1) Het gebied de Monnikenberg is leefgebied voor de das.
- 2) Het gebied is onderdeel van de EHS.
- 3) In het gebied is momenteel naar alle waarschijnlijkheid één das aanwezig.
- 4) Het gebied is van belang als verbindingzone voor dassen in de aangrenzende leefgebieden .
- 5) Er zijn geen directe bedreigingen voor de verblijfplaatsen van de das.
- 6) Er zijn wel indirecte bedreigingen mogelijk, met name een toename van de recreatiedruk.
- 7) de geplande faunapassages over het spoor en onder de A27 zijn gunstig voor meerdere diersoorten, waaronder de das.
- 8) Bij de herinrichting van het gebied dient er een 'dasproof' raster om het gebied te worden geplaatst.

Conclusies - Flora- en faunawet

- 1) De geplande herinrichting leidt niet tot directe bedreigingen voor de in het plangebied aanwezige verblijfplaatsen van de das.
- 2) De afname van de oppervlakte aan potentieel foerageergebied voor de das - door woningbouw en aanleg schraalheideterrein - is naar inschatting niet significant.
- 3) Er zijn wel een indirecte negatieve effecten mogelijk doordat de recreatiedruk in het gebied gaat toenemen. Dassens zijn gevoelig voor verstoring door recreatie. De grootste risicofactor bestaat hierbij uit hondenbezitters die hun hond gaan uitlaten in de terreingedeeltes met verblijfplaatsen van de das. Een losloopverbod helpt niet, daar er in de praktijk altijd hondenbezitters zijn die vinden dat een dergelijk verbod niet voor hun hond geldt.
- 4) Vanuit de Flora- en faunawet geldt dat te verwachten negatieve effecten op de das en zijn leefgebied voorkomen dan wel gemitigeerd dienen te worden. Indien voldoende maatregelen genomen worden om een te hoge recreatiedruk te voorkomen - met name in het gedeelte van het plangebied met de verblijfplaatsen - vindt géén verstoring van de das of zijn leefgebied plaats en is in principe géén ontheffing van de verbodsbepalingen van de Flora- en faunawet noodzakelijk. Geadviseerd wordt om geplande maatregelen ter beoordeling voor te leggen aan de Dienst Regelingen en/of de Dienst Landelijk Gebied.

7 Bronnen

Vink, H.J., R.C. van Apeldoorn & H.G.J. Bekker, 2008. Defragmentation measures and the increase of a local badger population at Eindegooi, the Netherlands. Lutra 51 (2): 75-86.

Bijlage 1 Coördinaten verblijfplaatsen

X coördinaat	Y coördinaat	type verblijfplaats
142725	469824	burcht
142752	469858	burcht
142757	469898	burcht
142767	469803	burcht
142775	469864	burcht
142786	469856	burcht
142613	469953	vluchtpijp
142634	469500	vluchtpijp
142696	469637	vluchtpijp
142710	469987	vluchtpijp
142752	469883	vluchtpijp
142753	469842	vluchtpijp
142890	469644	vluchtpijp
142895	469916	vluchtpijp
143043	469713	vluchtpijp
143087	469865	vluchtpijp

Tabel 1. De coördinaten van de in 2011 aangetroffen verblijfplaatsen van de das in het gebied Monnikenberg. De term burcht wordt gebruikt voor verblijfplaatsen met twee of meer pijpen, de term vluchtpijp voor verblijfplaatsen die bestaan uit één enkele pijp.

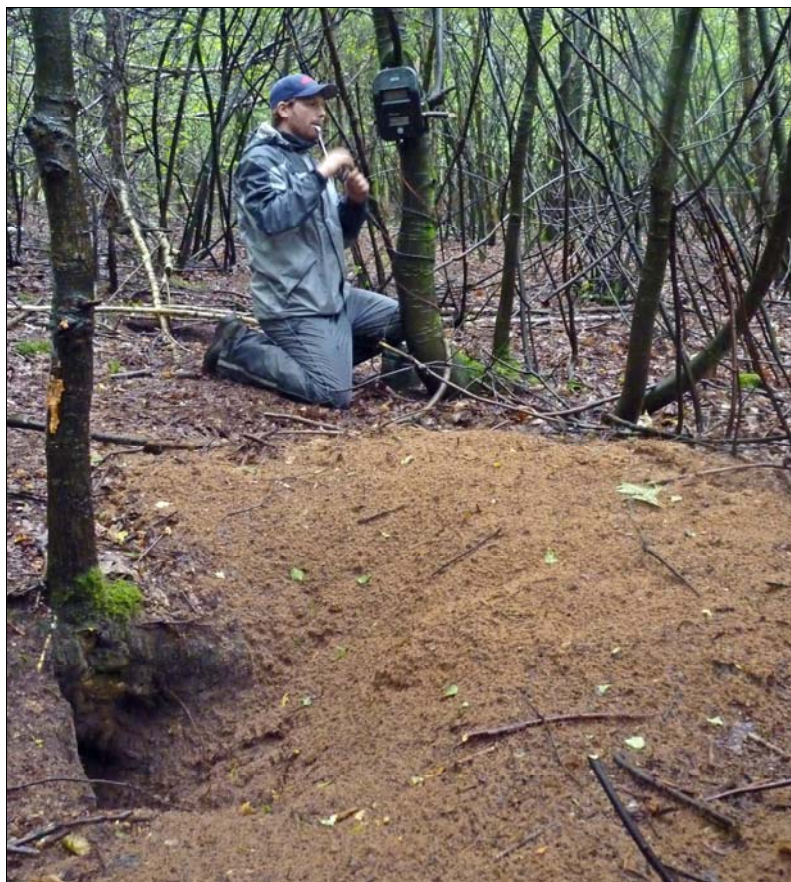
Bijlage 2 Situatiefoto's

Afbeelding 6. Eén van de zes in het plangebied aangetroffen burchten van de das. Foto: R.M. Koelman.

Afbeelding 7. Eén van de negen in het plangebied aangetroffen vluchtpijpen van de das. Foto: R.M. Koelman.

Afbeelding 8. Plaatsing van een cameraval bij één van de burchten op 13 juli 2011. Foto: R.M. Koelman.

Afbeelding 9. Opname van twee vossen bij de burcht van afbeelding 8 op 16 juli 2011 om 05.19 uur.

Afbeelding 10. Het plangebied bestaat grotendeels uit gemengd bos op zandgrond. Dit beperkt het voedselaanbod voor de das. *Foto: R.M. Koelman.*

Afbeelding11. Wildakker in het plangebied. Dergelijke akkertjes vergroten het voedselaanbod voor de das en andere diersoorten als ree. *Foto: R.M. Koelman.*

Afbeelding 12. Onderdoorgang onder de A27. Het betreft een voormalige toegangsweg naar een woning aan de oostkant van de A27. Links op de foto ligt de spoorlijn Hilversum - Baarn. De onderdoorgang is geschikt als faunapassage. Inzet: prent van een ree, die laat zien dat de onderdoorgang ook daadwerkelijk gebruikt wordt als faunapassage. *Foto's: R.M. Koelman.*

Afbeelding 13. Eén van de enkele jaren geleden aangelegde doorgangen in het raster om het plangebied. Deze doorgangen bieden dassen toegang tot de tracés van de A27 en de spoorlijn Hilversum - Baarn en zijn daarom minder wenselijk, daar dassen hier makkelijk slachtoffer worden van auto- of treinverkeer. *Foto: R.M. Koelman.*

Afbeelding 14. Het raster om het plangebied is momenteel op meerdere plekken door dassen goed te passeren. Het is daarom noodzakelijk om in combinatie met de aanleg van de faunapassages over het spoor en onder de A27 het hekwerk om het gebied 'dasproof' te maken om zodoende te voorkomen dat dassen de tracés van de A27 en het spoor op kunnen gaan. *Foto: R.M. Koelman.*